

Rafał Wójcicki

Stowarzyszenie „Towarzystwo Ponad Podziałami”

ORCID: 0000-0002-0270-2298

kancelaria@kanonista.org

Wysoki poziom wiedzy kanonistycznej jako warunek na urząd adwokata kościelnego

Wstęp

Z uwagi na wzrastające zapotrzebowanie na rynku prawnym oraz powstającą konkurencję, niezbędna jest szeroka wiedza i doświadczenie. Świadome społeczeństwo stawia coraz większe wymagania wobec prawników, w tym w wobec adwokatów kościelnych.

Prawo podlega nieustannie wielu zmianom. Prawodawcy cały czas próbują doskonalić i ulepszać je, by bardziej nastawione było na oczekiwania petentów. Obecnie tych zmian jest coraz więcej. Nowelizacji chociażby samego Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 roku (dalej KPK) było już kilka. Jedną z ostatnich i nagłośnionych medialnie nowelizacji prawa kanonicznego były zmiany wprowadzone w 2015 roku przez Papieża Franciszka dokumentem motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus* dotyczące prawa procesowego, w szczególności procesu stwierdzenia nieważności małżeństwa polegające na jego uproszczeniu i skróceniu. Dzięki tym zmianom został wprowadzony tzw. proces skrócony (*processus brevior*)¹. Coraz więcej osób zwraca się do prawnika kanonisty, szczególnie adwokata o zasięgnięcie wiedzy, czy jego przypadek nadaje się do procesu skróconego i na czym on polega.

Ten szeroki zakres działania wymaga szczególnego przygotowania adwokatów kościelnych do pełnienia tego urzędu, by w sposób rzetelny i profesjonalny – znając przepisy prawa – potrafili je odpowiednio stosować i traktować indywidualnie. By umieli pomagać ludziom w zrozumieniu istoty procesu i ewentualnie przez niego przejść.

¹ Franciszek, *List apostolski motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus, reformujący kanony Kodeksu Prawa Kanonicznego dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa (tekst łacińsko-polski)*, Tarnów 2015.

Znaczenie terminu adwokat i jego rola

Termin adwokat pochodzi od łacińskiego czasownika *advocatus*, co oznacza przyzywać, przywoływać, prosić o pomoc i radę, bronić czyjejś sprawy, występować przed sądem jako obrońca, a także wzywać, potwierdzać, pocieszać, deklorować się jako poręczyciel dla kogoś, mieć kogoś pod opieką, zaprosić, powołać kogoś na rozprawę sądową jako doradcę lub biegłego w sprawie, wziąć do pomocy i wspierać.

Adwokat to znawca prawa, obrońca wezwany przez jedną ze stron w celu udzielenia pomocy prawnej. Jest osobą, która staje w danej sprawie, broniąc interesu prawnego swego mocodawcy. Współcześnie słowo adwokat określa prawnika udzielającego pomocy i porady prawnej, broniąc spraw mocodawcy w sądzie. Jest używane jako określenie instytucji prawnej istniejącej w systemach prawnych – zarówno w ustawodawstwie świeckim, jak i kanonicznym².

Instytucja adwokata kościelnego sięga czasów rzymskich. Przeszła wiele ewolucji. Adwokat zawodowo zawsze udzielał pomocy prawnej stronie procesowej, która go o to prosiła. Służył pomocą zarówno przed, jak i w czasie trwania procesu sądowego. I tak było od czasów republikańskich³. Jednak na przestrzeni lat dokonywały się zmiany doskonalące zawód adwokata. Początkowo jednak adwokaci mało byli obeznani z prawem. Pod tym względem różnili się *od iuris periti* – biegłych w prawie i posiadających dobrą praktykę uczonych prawników rzymskich, którzy udzielali porad prawnych w formie *responsa prudentium*⁴.

Już wtedy istniał podział adwokatów. Adwokaci pełniący tę funkcję z uwagi na potrzeby społeczne musieli coraz bardziej doskonalić się. Ważną rolę odgrywali adwokaci skarbu państwa. Bez udziału adwokata czynności prawne podejmowane przez skarb państwa były nieważne. Troska o wysoki poziom świadczonych przez adwokatów usług wywołała także potrzebę wykształcenia pewnego systemu sankcji karnych dla tych, którzy dopuścili by się wykroczeń w wykonywaniu swoich zadań. W przypadku nadużyć i przewinień służbowych adwokaci odpowiadali dyscyplinarnie przed przewodniczącym sądu, w którym byli wpisani na listę. Wśród sankcji przewidzianych przez prawo znajdowały się: grzywna, zawieszenie w wykonywaniu obowiązków służbowych, a najcięższą karą było wydalenie z adwokatury⁵.

Na aktualny kształt instytucji adwokata kościelnego duży wpływ wywarła historia formowania się przepisów prawa kanonicznego, w szczególności procesu kanonicznego. Instytucja adwokata kościelnego swoje uzasadnienie znajduje już w samym Piśmie Świętym i w pismach Ojców Kościoła, a prawne

² A. G. Miżiński, *Status prawny adwokata w kościele łacińskim*, Lublin 2011, s. 44.

³ Ibidem, s. 47.

⁴ Ibidem, s. 51.

⁵ Ibidem, s. 54–55.

określenie uzyskała w kolejnych wiekach formowania się kanonicznego prawa procesowego⁶.

Na płaszczyźnie prawa kanonicznego nie można mówić w sensie czysto instytucjonalnym o istnieniu grupy zawodowej „radcowie prawni”. To miano znane jest w państwowych systemach prawnych. W prawie kanonicznym udzielaniem porad zajmują się adwokaci kościelni i wtedy występują w roli doradców prawnych. Różnica między zadaniem adwokata a doradcy prawnego polega na tym, że doradca prawny – jak mawiali dawniej kanoniści – „pozostaje w domu”, a zapytany o kwestie prawne wyjaśnia jedynie przepisy prawa⁷.

Warto zauważyć, że sprawy kościelne, w których mogą występować adwokaci, są wyjątkowe i różniące się od spraw w sądach państwowych. W sądach kościelnych adwokaci mogą pomagać w procesach spornych specjalnych, których jest najwięcej, bo dotyczą stwierdzenia nieważności małżeństwa, ponadto w procesach o separację małżonków, uzyskanie dyspensy od małżeństwa zawartego i niedopełnionego, ale również w sprawach domniemanej śmierci współmałżonka, o orzeczenie nieważności święceń, jak również inne procesy sporne, karne oraz procesy dotyczące prawa administracyjnego.

Dawniej wiele spraw należało do kompetencji władz kościelnych, dziś trybunały kościelne głównie zajmują się stwierdzaniem nieważności małżeństwa, niezależnie od ilości wspólnie przeżytych lat oraz będących w rodzinie dzieci. W sądownictwie kościelnym adwokaci dzielą się na:

- adwokatów stałych, przypisanych na stałe do konkretnego sądu i przez niego opłacanych,
- adwokatów prywatnych, zatwierdzonych przez biskupa, upoważnionych do występowania przed konkretnym sądem na zasadzie współpracy; są oni wynagradzani przez mocodawcę,
- adwokatów *ad casum*, zatwierdzonych przez biskupa do danej pojedynczej sprawy; ich wynagrodzenie opłaca mocodawca⁸.

Funkcja, zadania oraz obowiązki adwokata kościelnego

Funkcja adwokata kościelnego jest bardzo odpowiedzialna. Cały czas służy on swoją wiedzą i pomocą stronie reprezentowanej. Mimo, że reprezentuje stronę, to i tak osoba ta fizycznie sama występuje w procesie. Funkcja adwokata kościelnego polega na zweryfikowaniu, czy sprawa nadaje się do poddania procesowi, zredagowaniu skargi powodowej w imieniu strony. Prawo kanoniczne pozwala brać udział adwokatowi przy przesłuchaniu jego mocodawcy oraz świadków czy nawet przy badaniu przez biegłego. Adwokat może za pośred-

⁶ Ibidem, s. 60.

⁷ Ibidem, s. 123.

⁸ Por. ibidem, s. 271–279.

nictwem sędziego zadawać dodatkowe pytania. To prawo wynika z kan. 1678 § 1 n. 1 oraz kan. 1559 KPK, a także art. 159 § 1 *Dignitas connubii*⁹ (dalej DC). Jednak w praktyce nie zawsze jest to stosowane, gdyż sędziowie najczęściej nie życzą sobie obecności adwokata i – co jest przykre – okazują to także stronie procesowej.

Adwokat swoją funkcję spełnia w związku z postępowaniem procesowym, a zwłaszcza podczas procesu (*in iudico*), gdy natomiast udziela pomocy lub porady prawnej poza sprawą sądową, występuje w roli doradcy prawnego (*iuris consultus*). Zatem rola adwokata zatwierdzonego przez biskupa jest niezwykle trudna, chociażby z uwagi na fakt sugestii adwokata, pod wpływem której osoba zwracająca się o pomoc podejmuje decyzję o wszczęciu procesu, który może nie mieć podstaw do przyjęcia sprawy. Taka sytuacja niewątpliwie obciąża sumienie adwokata.

W wieku XX, zwłaszcza po drugiej wojnie światowej, w coraz większym stopniu podkreślano prawa człowieka, w tym prawa wiernych w Kościele. W wyniku nadzorczych działań Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej, a także coraz większej świadomości prawnej społeczeństwa i wiernych Kościoła w ostatnich dziesięcioleciach nastąpił też renesans funkcji adwokata w procesach kanonicznych. Wielu wybitnych kanonistów potwierdza potrzebę, a nawet konieczność udziału adwokata. Stolica Apostolska przynagla, aby w każdej diecezji wierni mieli do dyspozycji adwokatów. Adwokat pracuje w zależności od sędziego, jednak to sędzia, zwłaszcza przewodniczący składu sędziowskiego, podejmuje najważniejsze decyzje w sprawie¹⁰.

W dochodzeniu swoich praw strona procesowa może działać sama, choć skuteczniej może czynić to przy pomocy uprawnionego adwokata. Strona często podchodzi emocjonalnie do sprawy, a adwokat jako osoba obca podchodzi z pewnym dystansem do przedmiotu sprawy. Adwokat podczas procesu pomaga w dojściu do prawdy (m. in. o danym małżeństwie) i wydaniu sprawiedliwego wyroku. Jeśli bywa inaczej, można dopatrywać się niewłaściwego wykonywania urzędu adwokata lub sędziego. Właściwe wykonywanie tych funkcji przyczynia się do większego zaufania wobec uczestników procesu i pewniejszego dochodzenia do prawdy, na czym powinno zależeć Kościołowi. Solidne wypełnianie przez adwokatów swoich obowiązków na poszczególnych etapach procesu jest wielką pomocą dla strony procesowej, ale także dla sądu. Tak strona, jak i sąd znajdują się wtedy w komfortowej sytuacji – nie są osamotnieni w odkrywaniu prawdy o małżeństwie. Istnieje nadzieja, że w miarę upowszechniania się pomocy adwokackiej w Polsce usprawni się wykorzystanie swoich uprawnień i dobra współpraca sądów z adwokatami.

⁹ T. Rozkrut, *Komentarz do Instrukcji Procesowej „Dignitas connubii”*, Sandomierz 2007, s. 235–236.

¹⁰ Por. R. Sztuchmiller, *Znaczenie udziału adwokata w kanonicznych procesach małżeńskich*, [w:] *Problemy z sądową ochroną praw człowieka*, t. 1, (red.) R. Sztuchmiller i J. Krzywkowska, Olsztyn 2012, s. 67.

W procesie karnym oskarżony powinien zawsze korzystać z pomocy adwokata. W razie braku ustanowienia adwokata, sędzia w procesie karnym lub spornym dotyczącym małoletnich i innych dotyczących dobra publicznego ma obowiązek powołania adwokata z urzędu. W innych procesach spornych, a w szczególności w procesie dotyczącym stwierdzenia nieważności małżeństwa, nie ma obowiązku ustanawiania adwokata z urzędu. Strona może mieć też kilku adwokatów. Może się stać tak, że jednego adwokata ustanawia strona, a drugiego – ze względu na dobro sprawy – sędzia¹¹. Zadaniem adwokata w procesie karnym jest służyć oskarżonemu pouczeniem i radą oraz bronić go przed sądem pisemnie lub ustnie poprzez ukazanie i przytoczenie odpowiednich przepisów prawnych. Adwokat współpracuje z sądem w wyświetleńiu sprawy swego klienta, naprowadzając na fakty powodujące skutki prawne oraz interpretując prawny stan sprawy¹².

W procesie dotyczącym stwierdzenia nieważności małżeństwa zadaniem adwokata jest zawsze jego współpraca ze stroną procesową i z sądem w celu skompletowania dostępnych i godziwych argumentów przemawiających za ważnością lub nieważnością danego małżeństwa, czyli ustalenia prawdy o danym małżeństwie. Wśród szczegółowych zadań adwokata wyróżnić można: te, które stale ciążyą na nim oraz które winien wypełniać doraźnie w różnych stadiach procesu¹³.

Do stałych obowiązków adwokata należy:

- działanie w interesie strony, jednak nie za wszelką cenę, lecz zgodnie z prawdą, nie może działać przeciwko interesowi tej strony (art. 104 DC),
- poszukiwanie podczas procesu prawdy o danym małżeństwie, przedkładanie szczególnie tych argumentów, które uzasadniają żądanie reprezentowane przez niego strony lub stron i dążenie do wydania sprawiedliwego wyroku,
- prowadzenie sprawy klienta w sposób uczciwy (kan. 1489 KPK) – adwokat winien być stale szermierzem prawdy i sprawiedliwości, powinien podejmować wszelkie godziwe działania w sprawie prawnej obrony stanowiska reprezentowanej strony, zwracać uwagę, by wszystkie czynności sądowe prowadzone były zgodnie z prawem, aby w skutek niedopilnowania nie ucierpiało dobro klienta a pośrednio dobro Kościoła. Adwokat może prosić, przypominać, zwracać uwagę, a nawet zaskarżyć decyzje sędziego gdyby te były lub wydały się niezgodne z prawem lub niezgodne z właściwym rozumieniem procesu,
- świadczenie za niewygórowaną zapłatą,

¹¹ T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 5, *Doczesne dobra Kościoła, Sankcje w Kościele, Procesy*, Olsztyn 2009, s. 226.

¹² *Ibidem*, s. 227.

¹³ Por. R. Sztymmler, *Udział adwokata w procesie o nieważność małżeństwa po reformie procesu z 2015 roku*, [w:] *Procedury w sprawach małżeńskich i rodzinnych. Teoria i praktyka*, (red.) J. Krzywkowska, R. Sztymmler, Olsztyn 2016, s. 44.

- adwokat powinien dochować odpowiedniej dyskrecji na każdym etapie procesu, a na żądanie sędziego powinien złożyć przysięgę, że dochowa tajemnicy (kan. 1455 KPK),
- okazywanie szacunku i posłuszeństwa trybunałowi; adwokat nie może pogardliwie wyrażać się o trybunale ani o jego pracownikach,
- bycie dostępnym dla trybunału oraz strony, którą reprezentuje¹⁴.

Do obowiązków i uprawnień adwokata na różnych etapach procesu należy:

- porada o celowości wszczęcia procesu i szansie jego powodzenia,
- wystąpienie o skrócony proces (jeśli takie przesłanki istnieją),
- pomoc w napisaniu skargi powodowej zgodnie z wytycznymi kan. 1504 KPK oraz pomoc w wyborze odpowiednich tytułów, na podstawie których sąd bada ewentualną nieważność sakramentu małżeństwa,
- pomoc w złożeniu skargi w właściwym trybunale,
- troska o właściwą treść skargi zgodnej z kan. 1504 KPK. Jednakże jeśli skarga ma rozpoczynać proces skrócony, powinna zgodnie z kan. 1684 KPK przedstawić krótko całościowo i jasno fakty, na których opiera się roszczenie, wskazać dowody, które mogą być szybko zebrane przez sędziego, zawierać w załączniku dokumenty, na których opiera się roszczenie,
- złożenie w sądzie autentycznego zlecenia, czyli pełnomocnictwa (kan. 1484 § 1 i 1620 n. 6 KPK) – jeśli adwokat zdecyduje się na reprezentowanie strony procesowej,
- pomoc w zawiązaniu sporu, gdyż strony na ogół nie orientują się w znaczeniu zawiązania sporu,
- pomoc w proponowaniu i przedstawianiu dowodów,
- adwokat ma prawo być obecny podczas przesłuchań stron, świadków i biegłych,
- może zadawać im pytania lub załączać swoje, za pośrednictwem sędziego,
- podczas całego procesu adwokat może mieć wgląd w akta sprawy, a więc także przed ich publikacją,
- w czasie publikacji ma prawo żądać i może otrzymać potrzebne odpisy z akt sprawy (kan. 1559 KPK),
- adwokat winien liczyć się z tym, że nowe prawo pozwala sędziemu, by ten odrzucił apelację, gdy okaże się, że jest ona pozbawiona podstaw i jej celem ma być tylko przedłużanie procesu¹⁵.

Prawo kanoniczne a inne dziedziny nauk

W istocie liczy się nie tylko poziom wiedzy adwokata, ale także wysoka kultura, umiejętność słuchania i wyrabiania sobie opinii o stanie faktycznym

¹⁴ Ibidem, s. 44–46.

¹⁵ Ibidem, s. 46–48.

danej sytuacji. Warty zaznaczenia jest fakt, że adwokat kościelny powinien współpracować z psychologiem i tak się już dzieje w wielu kancelariach. W większości spraw sędziowie w trybunale kościelnym korzystają z pomocy i wiedzy biegłych, zwłaszcza psychologów. To właśnie im strona procesowa powierza swoje tajemnice z życia, historię swoich losów, często sięgającą czasu dzieciństwa i dorastania, gdyż ten czas ma znaczący wpływ na przyszłą postawę i zachowania osoby osiągnącej wiek dorosłości.

Urząd adwokata kościelnego jest niezwykle specyficzną funkcją, bo w istocie łączy inne nauki humanistyczne. Kanonistyka jest niezwykle powiązana z naukami psychologiczno-pedagogicznymi. Zapoznając się z materiałem dowodowym, adwokat zwraca dużą uwagę na orzeczenie biegłego psychologa. Od niedawna widoczny jest trend współpracy adwokata z psychologiem. Szanujące się kancelarie prawne – „cywilistów” czy zwłaszcza „kanonistów” – w ramach współpracy wymieniają się informacjami z psychologami co do faktycznej sytuacji stron czy rodziny, zwłaszcza w procesach rozwodowych, gdzie chodzi o dobro dzieci. W procesach kanonicznych, chodzi o znalezienie prawdy, np. o tworzeniu się małżeństwa i relacjach małżeńskich. Tę prawdę uzyskuje się często poprzez wiedzę o pochodzeniu stron, charakterach stron, co może mieć wpływ na słuszność lub nie słuszność wniesienia prośby do sądu kościelnego. Te fakty będą miały jakiś wpływ na stwierdzenie nieważności małżeństwa, gdyż np. niezdolność stron do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich z przyczyn natury psychicznej wynika właśnie z czynników charakterologicznych stron. Istotnie, wady charakterologiczne ograniczają lub uniemożliwiają trwanie w związku małżeńskim. W tej kwestii adwokat posiadający dużą wiedzę, doświadczenie i z pomocą psychologa ma za zadanie pomóc sądowi w określeniu, czy wady stron były ciężkie, czy były do przewyciężenia, czy tylko ograniczają funkcjonowanie w małżeństwie lub je absolutnie uniemożliwiają. Coraz częściej zdarza się, że adwokaci sądów powszechnych zajmują się sprawami kanonistycznymi i po spełnieniu odpowiednich warunków uzyskują nominację od biskupa. Dlatego wskazana jest znajomość obu praw, czyli prawa państwowego i kanonicznego.

W prawie polskim zgodnie z ustawą Prawo o adwokaturze co do zasady w celu uzyskania uprawnień adwokata wymagane jest m. in. odbycie aplikacji adwokackiej, która jest praktycznym przygotowaniem do zawodu, trwa 3 lata i musi być zakończona pozytywnym egzaminem¹⁶. Na urząd adwokata kościelnego takich wymagań nie ma, liczy się najbardziej dyplom, ważna jest także praktyka. Ponadto kandydat na urząd adwokata kościelnego musi także posiadać pozytywną opinię od proboszcza. Decyzję o ustanowieniu adwokata podejmuje biskup danej diecezji. Oprócz wysokiego poziomu wiedzy teoretycznej oraz doświadczeń praktycznych, adwokat musi umiejętnie zastosować je

¹⁶ Art. 65 ustawy z 26 maja 1982 roku – Prawo o adwokaturze (Dz.U. z 2019 r., poz. 1513).

odnosząc do indywidualnych przypadków (zwłaszcza chodzi o wybranie prawidłowego tytułu, by ten odpowiadał argumentom podanym przez stronę). Argumenty muszą dotyczyć sytuacji przedmałżeńskiej stron i być wyjaśnione. Jeżeli adwokat obejmuje łącznie sprawę dotyczącą małżeństwa kościelnego i cywilnego, co zdarza się coraz częściej, powinien być znawcą obojga praw.

Warto przy tym zaznaczyć, że rynek adwokacki jest wymagający. Jak wiadomo jest to zawód zaufania publicznego. Petenci potrzebujący pomocy szukają dobrych adwokatów, czyli profesjonalnych i skutecznych, którzy mają być pomocni reprezentowanej stronie procesowej. Usługi świadczone przez adwokatów oraz radców prawnych są drogie i nie stać na nie wielu potrzebujących. Dlatego w 2015 roku została uchwalona ustawa o nieodpłatnej pomocy prawnej, nieodpłatnym poradnictwie obywatelskim oraz edukacji prawnej¹⁷. W Polsce występuje około 1500 takich punktów, gdzie jest udzielana pomoc prawna. Taką pomoc prawną oferuje też w wyjątkowych sytuacjach Kancelaria Prezydenta Rzeczypospolitej. Wszystko z myślą o osobach w trudnej sytuacji materialnej lub znajdujących się w kryzysowych momentach życia. Przy sądach kościelnych również istnieją bezpłatne poradnie z zakresu prawa kanonicznego, dotyczy to głównie spraw związanych ze stwierdzeniem nieważności małżeństwa.

Wymagania wobec adwokatów i ich kształcenie

Adwokat kościelny powinien być pełnoletni i nienaruszonej sławy. Powinien być także katolikiem, chyba że biskup diecezjalny zezwoli inaczej, doktorem prawa kanonicznego lub prawdziwie biegłym i zatwierdzonym przez tegoż biskupa¹⁸. Jak każda profesja, tak i zawód adwokata, zwłaszcza kościelnego, wymaga kunsztu, orientacji zawodowej oraz przede wszystkim doskonałych kwalifikacji. Te elementy wiążą się nie tylko z wysokim poziomem wiedzy teoretycznej, ale również i praktycznej, czyli pochodzącej z wielu lat praktyki i doświadczenia zawodowego.

Doświadczenie, oprócz dyplomów, jest wskazanym elementem do podjęcia pracy adwokata czy radcy prawnego, a przede wszystkim adwokata kościelnego. Praca biegłego lub adwokata jest szczególnie zobligowana wysokimi kwalifikacjami, teorią i doświadczeniem, bo to indywidualność i odrębne podejście do każdego przypadku stanowi o profesji i prawdziwym kunszcie zawodowym.

Mówiąc o wysokim poziomie wiedzy, należy podkreślić jakość stanowiących usług kanonistycznych przez adwokatów kościelnych. Kandydat na adwokata

¹⁷ Ustawa z 5 sierpnia 2015 roku o nieodpłatnej pomocy prawnej, nieodpłatnym poradnictwie obywatelskim oraz edukacji prawnej (Dz.U. z 2019 r., poz. 294).

¹⁸ KPK, kan. 1483. Por. *Komentarz do Kodeksu Prawa kanonicznego*, t. 5 księga VII, (red.) J. Krukowski, Poznań 2007, s. 107–108.

składa w celu weryfikacji przez biskupa dokumenty za pośrednictwem oficjała sądu kościelnego danej diecezji. Owe dokumenty to przede wszystkim dyplom uczelni potwierdzający uzyskanie odpowiedniego wykształcenia, opinia proboszcza dotycząca moralności oraz praktyk religijnych. Adwokat musi posiadać nie tylko wiedzę teoretyczną, praktyczną, ale też swoimi cechami charakteru gwarantować dobrą pomoc stronie biorącej udział w procesie kanonicznym. Adwokat kościelny powinien być osobą wierzącą, wiarygodną oraz taką, która w pewnym sensie powinna stać się psychologiem.

Często właśnie cechy charakteru ukształtowane w okresie dorastania są konsekwencją zachowań i podejmowania pochopnych decyzji, związanych z beztroskim stylem życia, który jest przyczyną zawarcia nieplanowanych małżeństw, np. ciąży. Nupturienti takich przypadkowych małżeństw najczęściej zakładają możliwość rozstania, czyli wykluczają nierozzerwalność. Adwokat musi być bardzo wyczulony na prawdomówność czy kłamstwo argumentów. Często małżeństwa zawierane są dla zabawy, a nawet dla „zakładu”, że się ktoś ożeni czy wyjdzie za mąż, by niemal po ceremonii lub w krótkim czasie po niej wystąpić o stwierdzenie nieważności małżeństwa. Adwokat, czyli wysokiej klasy specjalista, musi pomóc zweryfikować zasadność wystąpienia o stwierdzenie nieważności małżeństwa, a chodzi przecież o nieważność sakramentu.

Przechodząc do konkretnego problemu związanego z wysokim poziomem wiedzy kandydata na urząd adwokata kościelnego, należy zwrócić uwagę na potrzeby społeczne. Ta funkcja do niedawna nie miała wielkiego znaczenia, bo nie była znana, chociaż istnieje od czasów rzymskich. Ludzie nie starali się korzystać z pomocy adwokata, bo uznawali, że są na tyle „mądrzy”, że sami sobie poradzą, zwłaszcza w sądach kościelnych. Niestety, z badań wynika, że przeciętny Polak nie ma pojęcia o zasadach i istocie procesu kanonicznego, szczególnie związanego ze stwierdzeniem nieważności małżeństwa, bo ten głównie interesuje osoby chcące wystąpić z prośbą do sądu kościelnego. I na tym polu zmienia się świadomość ludzi. Coraz częściej osoba mająca zamiar wystąpić z prośbą o stwierdzenie nieważności małżeństwa szuka adwokata na stronach sądów lub stronach kurii biskupiej. Zwiększa się świadomość i chęć zdobycia wiedzy dotyczącej procesów kanonicznych. Coraz częściej ludzie przyznają, że nie rozumieją działania takich procesów i nie potrafią samodzielnie sporządzić pism sądowych. Dlatego od adwokatów oczekuje się wiedzy merytorycznej poprzedzonej praktyką i profesjonalizmem. W istocie proces kanoniczny dotyczący głównie stwierdzenia nieważności małżeństwa jest procesem specyficznym, bo oparty jest o fakty mające miejsce sprzed okresu przedślubnego, często sprzed nawet kilkudziesięciu lat. Stopniowo ludzie zaczynają rozróżniać proces cywilny (który obejmuje informacje z okresu trwania małżeństwa) od procesu kanonicznego (który obejmuje informacje i wiedzę już z okresu przedślubnego).

Ponieważ rolą adwokata jest ochrona prawna i pomoc w trakcie czynności procesowych, to trzeba zaznaczyć, że jest to trudne zadanie, dlatego adwokat musi być osobą prawą, uczciwą i obiektywną oraz powinien cieszyć się dobrą opinią. Adwokat jako pomocnik osoby występującej w procesie broni interesów swojego mocodawcy. Reprezentując stronę procesową, musi z szacunkiem dla osoby reprezentowanej przeprowadzić ją przez proces. Każdy człowiek powinien mieć szansę na naprawę swojego błędu, a rolą adwokata jest pomoc takiej osobie, by przeszła przez proces i respektowano jej prawa przed sądem¹⁹. Adwokat pomaga stronie w meritum procesu, jednakże nie podejmuje za nią formalnych czynności procesowych. Nawet jeżeli jego udział nie zawsze ma znaczenie dla czynności procesowych, to jego obecność jest istotna ze względu na praktyczną możliwość skorzystania przez stronę procesową z przysługującego jej w procesie prawa do obrony. W czasie trwania procesu adwokat wspiera stronę reprezentowaną we właściwej ocenie zarzutów i dowodów²⁰.

Te wszystkie czynności służą po to, by strona miała komfort zwłaszcza psychiczny i związany ze świadomością poprawnego działania przez adwokata podczas procesu. Ryszard Sztymiler podkreśla, że godność i prawa człowieka pojawiły się w ramach koncepcji prawa naturalnego. Prawa człowieka są poznawane dzięki ludzkiemu sumieniu, a normy służące ochronie tych praw znajdują się w dokumentach świeckich oraz kościelnych.

Adwokat nie reprezentuje strony procesowej, tylko broni jej w procesie, służy pomocą techniczną, która stanowi odpowiednie przygotowanie naukowo – praktyczne²¹. Właśnie to przygotowanie musi wynikać z wysokiego poziomu wiedzy kanonistycznej, dlatego niektórzy adwokaci kościelni piszą rozprawy doktorskie, a nawet habilitacyjne. Czynny adwokat przez swoją pracę nabywa różnych doświadczeń praktycznych, ponieważ spotyka się z różnorodnością spraw, różnymi charakterami osób. Dlatego – jak już wspomniano – nie bez znaczenia jest udział zaufanego doświadczonego psychologa, który pomoże w weryfikacji konkretnego przypadku, czy strona wnosząca prośbę o stwierdzenie nieważności małżeństwa ma podstawy do zbadania ważności małżeństwa. Ważne jest, by w „prośbie” wskazać odpowiednie tytuły mogące być przedmiotem do badań przez sędziów kościelnych.

Aktualność kanonicznego prawa procesowego z różnych przyczyn jest coraz większa. Przyczynami tego są:

- a) coraz większa świadomość praw określonych w prawie kanonicznym,
- b) pogłębiający się kryzys małżeństwa i rodziny, przez co jest coraz więcej rozpadających się małżeństw,

¹⁹ Por. R. Wójcicki, *Obowiązkowy udział adwokata w kanonicznym procesie karnym jako wyraz realizacji prawa wiernych do obrony*, [w:] *Problemy z sądową ochroną praw człowieka*, t. 1..., s. 71.

²⁰ *Ibidem*, s. 72.

²¹ *Ibidem*, s. 74.

- c) chęć uregulowania swojego statusu prawnego w Kościele,
- d) większa dostępność adwokatów kościelnych i poradni kanoniczno prawnych.

Wspomnieć należy o tym, że udział adwokata może nastąpić na różnych etapach procesu. W 2015 roku papież Franciszek dokumentem motu proprio *Mittis Iudex Dominus Iesus*²² dokonał zmian w prawie procesowym, w szczególności w sprawach dotyczących nieważności sakramentu małżeństwa.

Konieczność doskonalenia się

W ostatnim czasie ukazuje się coraz więcej publikacji poświęconych pracy adwokatów kościelnych. Wynika to z sytuacji, że coraz więcej małżeństw dąży do rozwiązania związku małżeńskiego nie tylko na forum cywilnym, ale również na forum sądów kościelnych. Stąd, aby adwokaci właściwie realizowali cele i normy najnowszej reformy, zgodnie z przepisami prawa kanonicznego stosowali nowe zasady procesowe, należy wymagać wielkiej rzetelności pracowników trybunałów kościelnych, odpowiedzialnej troski biskupów, odpowiedzialności samych wiernych i ich adwokatów. Udział adwokatów kościelnych we właściwej realizacji praw wiernych, w tym w stosowaniu ustalonych przez papieża Franciszka nowych rozwiązań proceduralnych, jest i będzie ogromny. Ich odpowiedzialna postawa, jeśli będzie połączona z odpowiedzialnością oraz życzliwością pracowników sądów kościelnych wobec procesujących się małżonków oraz ich adwokatów, będą mogły stać się wielką pomocą w rozwiązywaniu powikłań spraw wielu wiernych, którzy boleśnie przeżywają małżeńskie niepowodzenia. Odpowiedzialna postawa adwokatów, biskupów, sędziów, notariuszy oraz samych zainteresowanych stron może przyczynić się do właściwego korzystania z norm procesowych, w tym także z nowych zasad opublikowanych w 2015 roku przez papieża Franciszka²³.

Erudycja nabyta podczas studiów dotyczy nie tylko ogromnego zakresu wiedzy z kanonistyki, ale coraz szerzej obejmuje wiele przedmiotów także z prawa polskiego. Potrzeba doksztalcania adwokatów wynika z faktu, że wymagania wobec nich są coraz wyższe. Stąd organizowane są różne formy doksztalcania i doskonalenia. Adwokaci mogą korzystać na uczelniach, w szczególności na wydziałach prawa kanonicznego, ze studiów podyplomowych, kursów doszkalających, podnosząc jednocześnie swoje kwalifikacje. Organizowane są konferencje dotyczące prawa kanonicznego, na które zapraszani są prawnicy obu praw. Następuje obustronna wymiana doświadczeń. Coraz częściej adwokaci i radcowie prawni starają się uzyskać nominację na adwokata

²² R. Sztuchmiller, *Udział adwokata w procesie o nieważność małżeństwa po reformie procesu z 2015 roku*, [w:] *Procedury w sprawach małżeńskich i rodzinnych...*, s. 35–36.

²³ *Ibidem*, s. 48.

kościelnego i odwrotnie – adwokaci kościelni uzyskują poprzez spełnienie odpowiednich wymogów uprawnienia adwokata lub radcy prawnego.

Niewątpliwie zakres wiedzy adwokata kościelnego musi być bardzo szeroki. W sprawach dotyczących badania ważności małżeństwa adwokat kościelny powinien być dobrze rozeznany w tytułach dotyczących przeszkód zrywających (kan. 1083–1094 KPK), wadach zgody małżeńskiej (kan. 1095–1107 KPK) oraz wad formy kanonicznej (kan. 1108–1123 KPK). Adwokat znający tytuły musi odpowiednio je dopasować do danej sprawy i równie odpowiednio je zastosować w skardze powodowej. Sąd bada głównie te kwestie, które są podane w skardze jako ewentualna przyczyna nieważności małżeństwa. Liczą się głównie fakty z okresu przedmałżeńskiej znajomości stron. Natomiast adwokat w sprawach rozwodowych musi przed sądem udowodnić, że nastąpił „trwały i zupełny rozkład pożycia małżeńskiego”²⁴.

Adwokaci kościelni występujący w sprawach karnych muszą znać przestępstwa, które występują w prawie kanonicznym a mieszczą się w kan. 1364–1398 KPK oraz wiedzieć jakie sankcje karne stosuje się za dane przestępstwo. Przestępstwa oraz sankcje karne są zupełnie inne niż w prawie polskim. Kary występujące w KPK to: kara cenzury (kan. 1331–1333 KPK), ekspiacyjne (kan. 1336–1338 KPK), środki karne i pokuty (kan. 1339–1340 KPK).

W celu poszerzenia swojej wiedzy adwokaci powinni zapoznawać się z dokumentami stolicy apostolskiej, jak np. konstytucjami apostolskimi, listami apostolskimi motu propria, przemówieniami papieskimi, studiować wyroki Roty Rzymskiej np. coram Burke, coram Funghini, czy coram Fiore oraz zapoznawać się z literaturą naukową dotyczącą prawa kanonicznego. Sędziowie w swoich uzasadnieniach również powołują się na te dokumenty.

W Polsce są korzystne warunki do studiowania prawa kanonicznego, a tym samym przygotowania do pełnienia funkcji adwokata kościelnego. Prawo kanoniczne można studiować w Warszawie (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego), Lublinie (Katolicki Uniwersytet Lubelski im. Jana Pawła II), Krakowie (Uniwersytet Papieski Jana Pawła II) i w Olsztynie (Uniwersytet Warmińsko Mazurski). W tych uczelniach nowi adwokaci mogą uzyskać wymagane wykształcenie, a w sądach kościelnych mogą zdobywać doświadczenie, które pomoże im skutecznie pomagać stronom. W 2007 roku powstał Korpus Adwokatów Kościelnych w Polsce, który winien ułatwiać czynnym adwokatom wymianę doświadczeń i wypracowywać podobny styl pracy w Polsce. Przyczynia się to do upowszechniania wiedzy o normach prawa kanonicznego, warunkach zawierania ważnego małżeństwa, a także o możliwościach stwierdzenia nieważności małżeństwa, jeśli było zawarte z poważnym defektem²⁵.

²⁴ Ustawa z 25 lutego 1964 roku – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2019 r., poz. 2086).

²⁵ R. Szttychmiller, *Znaczenie udziału adwokata w kanonicznych procesach małżeńskich*, [w:] *Problemy z sądową ochroną praw człowieka*, t. 1..., s. 68.

Ten wielki przedstawiony zakres działań adwokata kościelnego stawia przed biskupami obowiązek wyboru takich kandydatów na urząd adwokata, by spełniali szereg wymogów na to stanowisko, m. in. kultura osobista, dyskrecja, umiejętność posługiwania się zasadami prawa kanonicznego, umiejętność logicznego analityczno – syntetycznego myślenia, by jak najbardziej uczciwie i zgodnie z prawdą pomagać klientowi podczas procesu, dbać o to by klient rozumiał proces i przeszedł przez niego w sposób jak najmniej stresogenny. A do tego potrzebni są wyjątkowi specjaliści z dziedziny prawa kanonicznego, ciągle doskonalący się i pogłębiający wiedzę z tego prawa.

Zakończenie

Przechodząc analitycznie przez całą kwestię dotyczącą urzędu adwokata kościelnego, nie można pominąć wielu aspektów z tym związanych, dlatego w niniejszym artykule poruszono wszelkie elementy, by przedstawić pogląd, że adwokat kościelny to ważna, ale i wymagająca funkcja, w której należy wykazać się wiedzą, kulturą, cechami moralnymi. Adwokat wiedzę raz zdobytą nie może włożyć „do szuflady”, a ciągle ją doskonalić, uzupełniać przez udział w konferencjach, wymianę doświadczeń, publikacje, kursy, lekturę tak literacką jak i zasięgniętą z wyroków wybitnych specjalistów Roty Rzymskiej i autorytetów w tej dziedzinie.

Przedstawiono obraz adwokata kościelnego, jego wiedzę, funkcje, predyspozycje, nade wszystko poparte maksymalnym wykształceniem. Zwrócono uwagę na wszelkie aspekty związane z dziedziną prawa kanonicznego, która do niedawna była mało znana. Wiele osób nie wie o istnieniu KPK, stąd nakreślenie zapotrzebowania na adwokatów kościelnych, którzy muszą mieć doskonale rozeznanie z samego prawa, ale i korzystać z innych nauk humanistycznych. Zapotrzebowanie na kanonistów w szybkim tempie rośnie przez fakt coraz większej liczby małżeństw rozchodzących się i jednocześnie występujących do sądów kościelnych o stwierdzenie nieważności małżeństwa. Osoby podejmujące takie decyzje coraz częściej poszukują specjalistów. Fakt ten wymusza na prawnikach doskonalenie się, wzbogacanie wiedzy, gdyż niewątpliwie wysoki poziom wiedzy kanonistycznej jest bezwzględny warunkiem na urząd adwokata kościelnego.

Bibliografia

Źródła

Codex Iuris Canonici. Auctoritate Joannis Pauli pp. II promulgatus. Kodeks Prawa Kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Pallottinum 1984.

Franciszek, *List apostolski motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus, reformujący kanony Kodeksu Prawa Kanonicznego dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa (tekst łacińsko-polski)*, Tarnów 2015.

Ustawa z 25 lutego 1964 roku – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2019 r., poz. 2086).

Ustawa z 26 maja 1982 roku – Prawo o adwokaturze (Dz.U. z 2019 r., poz. 1513).

Ustawa z 5 sierpnia 2015 roku o nieodpłatnej pomocy prawnej, nieodpłatnym poradnictwie obywatelskim oraz edukacji prawnej (Dz.U. z 2019 r., poz. 294).

Literatura

Komentarz do Kodeksu Prawa kanonicznego, t. 5, księga VII, (red.) J. Krukowski, Palotinum, Poznań 2007.

Miżiński A. G., *Status prawny adwokata w kościele łacińskim*, Wyd. Archidiecezji Lubelskiej, Lublin 2011.

Pawluk T., *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 4, Doczesne dobra Kościoła, Sankcje w Kościele, Procesy, Włocławskie Wydawnictwo Diecezjalne, Olsztyn 2009.

Rozkrut T., *Komentarz do Instrukcji Procesowej „Dignitas connubii”*, Wyd. Diecezjalne i Drukarnia, Sandomierz 2007.

Sztychmiller R., *Znaczenie udziału adwokata w kanonicznych procesach małżeńskich*, [w:] *Problemy z sądową ochroną praw człowieka*, t. 1, (red.) R. Sztychmiller i J. Krzywkowska, WPiA, Olsztyn 2012.

Sztychmiller R., *Udział adwokata w procesie o nieważność małżeństwa po reformie procesu z 2015 roku*, [w:] *Procedury w sprawach małżeńskich i rodzinnych. Teoria i praktyka*, (red.) J. Krzywkowska, R. Sztychmiller, WPiA, Olsztyn 2016.

Wójcicki R., *Obowiązkowy udział adwokata w kanonicznym procesie karnym jako wyraz realizacji prawa wiernych do obrony*, [w:] *Problemy z sądową ochroną praw człowieka*, t. 1, (red.) R. Sztychmiller, J. Krzywkowska, Olsztyn 2012.

High level of canonical knowledge as a condition for the office of canonical lawyer

The needs on the canonist market are increasing, the more the demand for a lawyer increases. The article includes an outline of the history and operation of canon law. The article includes issues such as an outline of history, the role of an advocate in processes, tasks and functions, resulting from needs. The requirements are not only associated with knowledge but also with professionalism, which is acquired through increasing practice encountering a variety of cases. The issues of broadening knowledge were raised and the context of the interdependence of canonism with particularly psychology was highlighted, because the scope of the process in the matter of e.g. annulment of marriage covers the mental functionality of the nupturient in the pre-marriage period. Thus, according to the subject, the attorney's qualities should be emphasized many times, including culture and far-reaching knowledge.

It depends on his knowledge how much he will be able to help the person who asks him for professional help. The article presents all rights, obligations and scope of activities of church lawyers. This market is becoming more and more open to the needs of society related to canonical processes. A good lawyer must be up to date with any changes in the law, such as changes made by Pope Francis, changing procedural law, in particular regarding marriage annulment and introducing an abridged trial (*processus brevior*). Lawyers should improve their knowledge through training, consecutive academic titles, conferences, publications, and studying Roman Rota judgments. It is a profession and a function of far-reaching public trust in which lawyers must demonstrate a great knowledge of canon law and its skilful and honest application. Church judges examine whether persons concluding the sacrament of marriage validly or not. They do this on the basis of the claim and the titles contained therein, which the lawyer representing the party must indicate. The article was divided into points, namely: Introduction; The meaning of the term lawyer and its role; Function and tasks and responsibilities of a lawyer; Canon law and other fields of science; Requirements for lawyers and their education; The need for improvement. The whole ended with a short analytical summary.

Keywords: Church lawyer, conditions for being an attorney, raising canonist knowledge, requirements for lawyers, the level of canonical knowledge, lawyer's office.